

Oscar Hammerstein

Ik heb de tijd

MEULENHOF

ISBN 978-90-290-8902-9

ISBN 978-94-6023-763-8 (e-boek)

NUR 600

Omslagontwerp: Bart van Tooren | BVDT

Omslagbeeld: Hollandse Hoogte

Zetwerk: Text & Image, Gieten

Illustraties: foto van Neelie Kroes met Oscar Hammerstein ©ANP, Jerry Lampen. Alle andere foto's komen uit het privéarchief van de auteur.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de fotorechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekery bv, Amsterdam.

© 2013 Oscar Hammerstein en Meulenhoff Boekery bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Leiden

*H*omoseksueel en lid van een studentencorps – is dat wel een goede combinatie? Het studentencorps staat bekend als een conservatief, traditioneel, overwegend blank en heteroseksueel bolwerk. De Nederlandse *Tea Party* zou je zeggen. Nergens echter heb ik verdraagzamer en vriendelijker mensen ontmoet dan bij de Leidsche Studenten Vereniging Minerva (LSVM). De leden houden aan hun studententijd de beste herinneringen, de trouwste vrienden en het beste netwerk over. De groep die er niet bij hoort, of er niet bij wil horen, verzet zich jarenlang tegen het fenomeen dat als rechts en elitair wordt neergezet. Aan mijn lidmaatschap van het studentencorps heb ik misschien wel meer gehad dan aan mijn studie.

In Rotterdam ben ik geboren; aan de oever van de Maas. Het idee om daarom in Rotterdam te gaan studeren is nooit bij mij opgekomen. Ik wilde in een echte studentenstad wonen, niet in een stad waar toevallig ook een universiteit was. Geneeskunde in Leiden, dat leek me wel wat, maar dat wilde mijn vader absoluut niet hebben. Hij vond dat ik in Parijs geschiedenis of rechten moest gaan studeren en mij moest voorbereiden op een carrière als diplomaat. Hij zag in dat ik daar niet voor voelde en trok zijn handen van mij af. In mijn studententijd heb ik met hem niet veel over mijn studie gesproken. Toen ik in 1980 afstu-

deerde, had ik al een aanstelling bij een advocatenkantoor en toen pas liet hij merken dat hij het prachtig vond wat ik al die tijd in Leiden had uitgespookt. Terwijl ik dacht dat hij niet echt in mijn studie, mijn Leidse vrienden en mijn studentenleven was geïnteresseerd, bleek dat hem weinig was ontgaan.

Mijn vader had zelf ook rechten gestudeerd in Leiden. Dat deed hij min of meer in het geheim; op een dag kwam hij thuis en vertelde zijn ouders dat hij meester in de rechten was. Zijn vader, reder in de kust- en binnenvaart en voortdurend op reis, had zijn afwezigheid kennelijk nooit in de gaten gehad.

Mijn vader begon als advocaat op het kantoor Kortenhorst & Van der Loo in Den Haag. Kortenhorst was een markant figuur. In de jaren dertig werd hij door de Duitsers ongewenst vreemdeling verklaard omdat hij zich kritisch had uitgelaten over de rechtspraak in Duitsland. Hij stond bekend als een fel bestrijder van het nationaal-socialisme. Tijdens de oorlog werd hij enige tijd geïnterneerd als gijzelaar in St-Michelsgestel. Desondanks verdedigde hij in 1947 het 'foute' dagblad *De Telegraaf* (waar hij ooit als journalist was begonnen) en in 1948 was hij advocaat van de Nederlandse oorlogsmisdadiger Pieter Menten. Van 1948 tot 1963 was hij voorzitter van de Tweede Kamer. In die tijd nam niemand er blijkbaar aanstoot aan dat de voorzitter van de Tweede Kamer zowel een 'fout' dagblad verdedigde als een oorlogsmisdadiger.

Na wat omzwervingen kwam mijn vader in Maastricht terecht. Hij werd een bevlogen advocaat met een bescheiden praktijk. Later heb ik nog veel van zijn processtukken teruggelezen. Hij wist iedere zaak samen te vatten tot de kern en had verbazingwekkend sterke juridische kennis. Een van de bijzondere strafzaken die hij heeft behandeld was die van de gifmengster uit Kerkrade, een vrouw die iedere dag een heel klein beetje rattengif op een beschuit deed en dat voerde aan haar man, op wie ze een beetje uitgekeken was.

Mijn vader was ook enige tijd actief in de politiek. Aan het eind van de jaren zestig richtte hij in Café Charlesmagne op het Onze Lieve Vrouwenplein in Maastricht de Club der Gaullisten op. De leden ontvingen iedere twee weken een clubblad dat door mijn vader werd uitgetypt. Hij schreef brieven aan Generaal de Gaulle en die werden beantwoord. Als wij op reis waren door Frankrijk (met acht kinderen) en de rekening van het hotel was wat hoog, dan zwaaide hij met die brieven om op de rekening af te dingen – met succes. Toen De Gaulle in 1970 stierf, was het met de club gedaan, en moesten de rekeningen in hun geheel betaald worden.

LEIDS STUDENTENLEVEN

De eerste twee jaren woonde ik aan de rand van de stad, achter het station: Piet Paaltjenspad 2 (PPP2 werd het genoemd). Het was een Minervahuis, alleen leden van LSVM konden er hospiteren naar een kamer. Het huis had een ‘Heilig Lux’, een oude lantaarnpaal uit de binnenstad die de indruk maakte zelfstandig naar het Piet Paaltjenspad te zijn gewandeld. Hij had een heuse blauwe blazer aan en een ‘huischdas’ om. Het huis had een reputatie, omdat de bewoners in 1975 gewapend met hockeysticks een kraakpand in de binnenstad hadden leeggeveegd.

Het grootste deel van mijn studententijd woonde ik in een huis aan het Rapenburg, daar waar de gracht een sierlijke bocht maakt bij de Kaiserstraat. Op nr. 95. Mijn kamer bood een weids uitzicht op het mooie Rapenburg met het Academiegebouw en de toenmalige Universiteitsbibliotheek. Voorheen had in dat huis de eigenaar van café Het Keizertje gewoond. In de gang beneden zat nog een deur naar het café. Gingen mijn huisgenoten en onze

vrienden van nr. 105 niet naar Sociëteit, dan hingen we daar rond; ikzelf niet alleen vanwege het bier maar vooral vanwege de leuke donkere krullenbol aan de tap die na sluitingstijd altijd in was voor een verzetje. Al gebeurde dat in het geniep. Kun je mooier wonen in Leiden? Er zijn huizen van groter naam en faam maar niet met een mooier uitzicht. Ik denk dat ik nog steeds geblinddoekt vanuit Sociëteit (zonder lidwoord want er is er maar één) aan de Breestraat door de steegjes van de Pieterskerkbuurt, de Nonnenbrug overstekend, de weg kan vinden naar de voordeur van nummer 95.

Alle grachten van Amsterdam ruil ik in voor het Rapenburg in Leiden. Ik was vanaf het moment dat ik er woonde verliefd op de stad. Mijn Leidse jaren waren nog wel een beetje zoals in de film *Soldaat van Oranje* (waarvan de opnames werden gemaakt in de tijd dat ik in Leiden woonde). Corpsstudenten flaneerden in driedelig grijs 's middags door de stad, speelden tennis in Noordwijk en gaven zich vanaf borreltijd op Sociëteit over aan bier, ballen en gebral. De oude levensstijl was nog niet helemaal verdwenen.

Tijdens colleges en werkgroepen zaten Minerva-leden en niet-leden min of meer van elkaar gescheiden. De niet-leden noemden we 'knorren' en die nam je bij voorkeur ook maar niet mee naar huis. Circus Sjoukje Dijkstra deed je bij hen thuis. Dat hoorde bij de vermaledijde clanvorming die het verenigingsleven met zich meebracht.

De onderlinge verbondenheid was groot en leverde het best mogelijke netwerk op, voor de eeuwigheid. Ieder actief Minerva-lid kende tenminste tweeduizend mensen bij naam en toenaam wanneer hij aan zijn maatschappelijke carrière begon. De betrekkingen werden dagelijks bevestigd op Sociëteit, in clubverband, in subverenigingen, op feesten en partijen. En dan is er ook nog de grote betrokkenheid van reünisten bij de vereniging.

In mindere mate geldt die clanvorming van studentenverenigingen ook voor andere steden. Van Utrecht weet ik het niet, want dat ligt achter Woerden, en dat is echt te ver weg. Maar Vindicat in Groningen biedt eenzelfde beeld en van het Rotterdamsch Studentencorps is bekend dat het in de tijd van het kabinet-Lubbers iedereen heeft geleverd die in Den Haag werkelijk wat te zeggen had.

Het is nog niet lang geleden dat nagenoeg het hele Nederlandse *Corps Diplomatique* in Leiden had gestudeerd. Net zoals het grootste deel van de rechterlijke macht. Dat geldt ook voor de grote advocatenkantoren buiten Amsterdam. Amsterdamse advocaten hebben van oudsher in meerderheid ook in Amsterdam gestudeerd. Een oudere Rotterdamse advocaat kon zich, naar verluidt, niet voorstellen dat een stagiair was aangenomen die niet in Leiden had gestudeerd. De tijden zijn veranderd.

Als men wist in welk huis je in Leiden had gewoond, dan kon dat voor je sollicitatie beslissend zijn. Tot op de dag van vandaag maak ik bij sollicitaties van Leidse studenten mijn eerste selectie aan de hand van het huis waar zij wonen.

MORES

In Leiden kregen de eerstejaars college in mores. Als iets in Leiden meer dan twee keer gebeurt, is het een mos. In die jaren werden die colleges in mores gegeven door Guus Tweehuijzen, een eeuwige student die dat toen al ongeveer honderd jaar deed. Hij woonde op Plantsoen 47 vlak bij de volière die daar in het struweel aan het water is gebouwd, die wij kenden als 'de vogelkooi'. Het was 's nachts een bekende ontmoetingsplaats van homoseksuele studenten. Zelfs wanneer je Tweehuijzen daar in de nach-

telijke uren trof, stond hij erop dat je de mores in acht nam. Een ouderejaars ging voor.

Alleen je huisgenoten, clubgenoten en beste vrienden noemde je bij hun voornaam, andere leden tutoyeerde je maar sprak je aan bij hun achternaam, ongeacht hun leeftijd. Dat blijf je doen, ook als je al uit Leiden bent vertrokken en je waar dan ook een ander als corpsstudent herkent. De beroemde Haagse advocaat Maris, tegen wie ik een procedure voerde, zei mij bij de eerste ontmoeting met een blik op mijn das: ‘Zeg, je hoeft geen “meneer Maris” te zeggen, zeg maar gerust “Maris”.’ Dit gebruik is net zomin verloren gegaan als de flauwe grappen over iemand die een pochet draagt. Ook die zijn nog steeds in zwang. Het leukst blijft je neus erin te snuiten en de pochet terug te stoppen, maar je moet sowieso informeren hoe het met de verkoudheid gaat of hoe lang de ongelukkige al op volksdansen zit.

In het eerste jaar werd een jaarclub gevormd. Ik geloofde niet dat een veertiendaagse kennismaking zou resulteren in vriendschap voor het leven. Het wonderbaarlijke is dat het nog werkt ook. Clubgenoten worden familie, je komt er niet meer van af, hoe graag je dat ook zou willen.

Op zedelijk gebied waren er wel enige regels. In de meeste huizen was het in mijn tijd niet de bedoeling dat iemand bleef logeren. Wakker worden deed je in je eigen bedje. Niet dat iedereen zich aan die regels hield, maar sommige huisgenoten werd gevraagd te verhuizen wanneer ze de nacht over het algemeen elders doorbrachten. Onze werkster Rie toog nog weleens met een emmer water naar boven om een meid uit het bed van een huisgenoot te verjagen, maar dat was toen al meer uit nostalgische overwegingen dan ter handhaving van de orde in huis.

Homoseksualiteit kwam net zo veel voor als nu. Het werd geaccepteerd zolang het niet openlijk werd uitgedragen. Hand in hand door de stad lopen, deed je niet. Als je een andere man had

gezoend, had dat niets met homoseksualiteit te maken. Ook als je verder was gegaan dan zoenen alleen, betekende dat nog niet dat je opeens van de club was. Over het algemeen werd aangenomen dat alcohol, mits in voldoende mate ingenomen, latente homoseksuele gevoelens kon opwekken. Ook die geest kwam uit de fles. Voor je homoseksualiteit uitkomen was in de jaren zeventig nog een delicate kwestie. Soms lag je weleens een uurtje onder de dekens met een vriendje dat de volgende dag weer bij zijn meisje lag. Hoe meer het huis als 'macho' bekendstond, des te meer homo's er achteraf vandaan bleken te komen. Toen ik eenmaal was afgestudeerd en in Amsterdam woonde, rolde de een na de ander uit de kast. Ofschoon praktiserend, heb ik het zelf in Leiden niet uitgedragen en later bleek iedereen het al lang te weten. Goede wijn behoeft geen krans. 's Nachts meest op den loop en des avonds zelden thuis,' werd er over mij gezegd.

Er waren in die tijd ook mensen die er openlijk voor uitkwamen, zoals de vvd-coryfee Molly Geertsema, of die het zelfs van de daken schreeuwden, zoals Floris Michiels van Kessenich, de roze jonker.

Geertsema was fractieleider van de vvd, minister van Binnenlandse Zaken en later Commissaris van de Koningin in Gelderland. Hij woonde op Kasteel Middachten. Hij stond eens naast mij onder de douche in het toen beruchte zwembad aan de Mar-nixkade in Den Haag, waar door mannen kattenkwaad werd uitgehaald. Ik zei hem dat hij wel erg leek op Molly Geertsema. Het was een tamelijk corpulente man. Hij antwoordde met zijn diepe stem en geaffecteerde tongval: 'Sterker nog, ik b n Geertsema.' Een echte liberaal; hij zat er helemaal niet mee dat iedereen wist dat hij homo was en wordt voor zijn openheid daarover over het algemeen nog geprezen.

Floris was een tijdgenoot van mij. We waren in dezelfde tijd lid maar geen jaargenoten. Hij was militant waar het homorech-

ten betrof. Floris was van adel en destijds werd in die kringen nog net niet over homoseksualiteit gesproken, misschien omdat het juist daar veelvuldig leek voor te komen. In Amsterdam ken ik nu drie roze baronnen uit een en hetzelfde geslacht. Jonkheer Floris verbrak de regel over homoseksualiteit te zwijgen tenminste driemaal per minuut. Ooit reed hij mee in een betoging voor gelijke rechten voor homo's. In een koets met achterop een groot bord met de tekst: 'De Adel rijdt ook mee.' Floris was de oprichter van het homodispuut Antinous, dat diners voor gelijkgezinden organiseerde in de bibliotheek van Sociëteit Minerva en van de 'Donderdagavond Eet Club' (DEC) in Amsterdam, die regelmatig bijeenkomsten organiseerde voor homo's uit de zo bedoeld 'betere kringen'. Ik ben er een enkele keer geweest, maar heb daar geen wortel geschoten.

Op mijn kamer in Leiden heb ik nooit ook maar één minuut aan mijn studie gewijd. Het studentenhuis was er voor de gezelligheid. Er werd gepraat, gelachen en gedronken. Studeren deed ik op het Gravensteen, een dertiende-eeuwse gevangenis, gelegen aan het Gerecht, vlak achter het Rijksmuseum voor Oudheden. Tot in de zestiende eeuw werden op die plaats doodstraffen ten uitvoer gebracht. Beneden in de hal van de oude gevangenis was een koffietentje waar je voor een kwartje een kopje behoorlijke koffie kon kopen en gevulde koeken van de Friese bakker aan de Doelengracht. Als je geluk had werd je ondersteboven gelopen door de beroemde hoogleraar prof. mr dr R. Feenstra, die regelmatig op een drafje voorbijkwam en zich weleens verwaardigde om een praatje met je te maken mits je, net als hij in drielijg grijs naar de bibliotheek gekomen was.

Voor het vak strafrecht volgde ik de werkgroepen bij Egbert Myjer, die later plaatsvervangend procureur-generaal werd bij het gerechtshof in Amsterdam. In 2004 werd hij benoemd tot de

Nederlandse rechter in het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg. Burgerlijk Recht volgde ik bij prof. mr W.M. Kleijn, een voortreffelijk hoogleraar en ook een grappige man. Hij kwam uit Loosduinen en veel van de rechtspraak waar hij over vertelde, ging over Den Haag en omgeving. Hij was zelf geen lid geweest en om dat goed te maken, maakte hij grappen over leden van andere studentenverenigingen dan het corps, zoals het katholieke Augustinus. Een van de colleges begon hij eens met de vraag of er nog leden van Augustinus in de zaal waren. ‘Nee? Mooi, dan kunnen we beginnen.’

Vooraf de vrouwelijke studentes op Rapenburg 120 konden zich verheugen in een buitengewone belangstelling van de professor en, mits voldoende bevallig, op een bezoek aan huis voor een kopje thee.

Iedere maand viel er een rekening van Sociëteit op de deurmat. Mijn maandgeld was 425 gulden en amper toereikend voor alles wat ik echt nodig had. Net als vele andere Minervaleden verdiende ik bij met het samplen van sigaretten van de firma Turmac. Ik moest het merk Dunhill aan de man brengen en vormde een team met een vast clubje vrienden, vanzelfsprekend allemaal lid. We sjouwden daarvoor springconcoursen af, kwamen op de modeshows van Frank Govers en Max Heijmans in Amsterdam en gingen naar evenementen die konden bijdragen aan het imago van het merk. Om iets meer inhoud aan het uitdelen van sigaretten te geven, staken we weleens een sigaret aan en deden deze dan terug in het pakje. Als werd gevraagd of alle sigaretten in het pakje al aangestoken waren, antwoordden we: ‘Ja mevrouw, alleen bij Dunhill, de jongste der wereldmerken.’ In het weekend gingen we naar cafés in Amsterdam om sigaretten uit te delen, in het bijzonder de Kerkstraat, waar zich toen het homoleven afspeelde, en het Rembrandtplein. De sigaretten die we over hadden, verkochten we voor een zacht prijsje aan een café op de hoek

van het plein. Van de opbrengst vierden we feest.

In de zomer gingen we naar de Sneekweek; een heel nest knappe studenten die er in hun door Max Heijmans ontworpen strakke witte broeken, sneakers en blauwe overhemden, sexy uitzagen. Dan werd er geturfd wie de meeste meiden had gehad. Wie de struiken in was gegaan met een jongeman, werd gelukkig niet bijgehouden.

Het ging eens bijna helemaal mis toen een van de boys de volgende ochtend door de vader werd betrapt in de drempelloze slaapkamer van de invalide dochter. In de haast zijn broek in te schieten, bleef hij haken aan de rolstoel van zijn verovering en wist nog maar op het nippertje de honkbalknuppel van de vader te ontwijken. Hij heeft overigens daarna nog lang verkering met haar gehad.

De firma Turmac van Dunhill gaf mij als leider van het team, gedurende de zomermaanden, stom genoeg een donkerrode Range Rover ter beschikking waarmee vanzelfsprekend alleen tijdens diensttijd mocht worden gereden – maar waarmee wij niet alleen naar het strand gingen als het nodig was, maar vooral ook naar Brussel, Berlijn of Parijs. Toen kon je met een paar eenvoudige handelingen de kilometerteller tenminste nog uitzetten.

Een huwelijksmarkt was Sociëteit ook. De meeste van mijn Leidse vrienden zijn met iemand getrouwd (geweest) die zij in Leiden leerden kennen. Mijn deftige clubgenoten organiseerden in de kennismakingstijd altijd een thee waar de deftige meisjes werden ontvangen die dat jaar waren aangekomen. Dat gebeurde meestal bij mijn clubgenoot Wesselman van Helmond, die toen aan de Van Oldenbarneveltstraat in Oegstgeest een heel huis voor zichzelf had. Dat was eens zo'n succes dat een van de moeders van die meisjes ons te dineren vroeg, samen met diezelfde meisjes natuurlijk. Wij, een groep van acht studenten, werden uitgenodigd op Kasteel Vosbergen, dat al eeuwen in het bezit

was van de familie van onze gastvrouw, geboren als barones Van Dedem. We verschenen in rok en de dames waren in het lang. Een van de andere moeders, van geboorte een Hongaarse gravin, had aangeboden haar dienstmeisje te sturen om te helpen bij de voorbereiding en de bediening. Dat aanbod was na enig plichtmatig tegenstribbelen van de gastvrouw aanvaard en er verscheen ten tonele een wat oudere dienstmaagd zoals ook wij die alleen nog maar van plaatjes kenden, met een kapje in het haar, een kanten schort en een Duits accent. Ze gedroeg zich in de bediening wat vrijer dan wij gewend waren. Na het diner was er koffie in de salon compleet met sigaren en cognac; we werden door de gastvrouw als grote mensen behandeld. Toen alles in de eetzaal was afgeruimd, werd aan de gastvrouw voorgesteld dat het dienstmeisje dat ons zo keurig had bediend, ook zou aanschuiven voor de koffie. Je zag aan de gastvrouw dat ze in verlegenheid was gebracht en eigenlijk helemaal niets voelde voor dit ongebruikelijke voorstel. Het was net zo lekker ouderwets gezellig. Om erger te voorkomen, onthulde haar dochter toen dat de mevrouw in kwestie niet het dienstmeisje was maar de Hongaarse gravin zelf. Die had het uniform aangetrokken van een van de vrouwen die ooit in de tijd van het Habsburgse rijk haar familie had bediend. Hoezeer ook gewaardeerd, de tijd van grote diners op landhuizen en kastelen om jongedames en heren met elkaar te laten kennismaken, was toen al lang voorbij. Het demasqué van de Hongaarse gravin benadrukte dat alleen maar. Dat onze gastvrouw, de barones, flauwviel, was alleen maar omdat zij haar rol die avond zo voortreffelijk speelde.